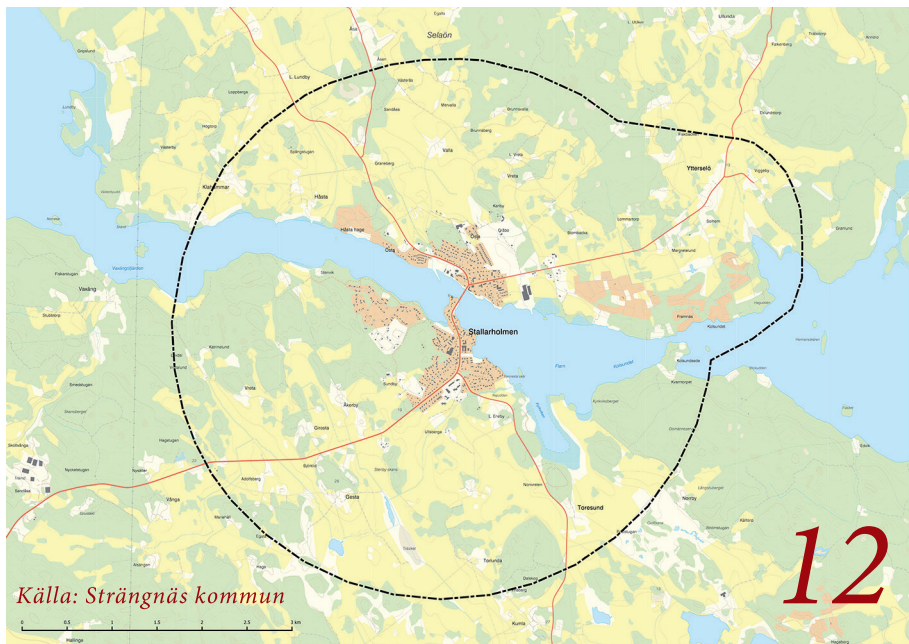

Omslag i separat dokument

Innehåll

Ordförande har ordet	1
Året som gått	4
FÖP Fördjupad Översiktsplan Stallarholmen	12
Skolbesök på hembygdsgården	14
Kometen	15
Läsåret 1940/41 i Ulriksbergs skola, Toresunds socken	16
Runstensinventering sommaren 2017 ...	18
Efterlysning	18
Stallarholmens tegelbrukshistoria	20
Styrelsen 2017	23

Ordförande har ordet

Nu har det snart gått ett år igen! Går dagarna fortare när man blir äldre? Det tycks så, för mycket av det som jag tänkte att vi skulle göra i hembygdsföreningen och på hembygdsgården har inte blivit av. Eller är ambitionerna för stora. Jag vet inte, men min önskan är att hembygdsgården ska bli mera tillgänglig för barn och vuxna. Det finns gamla fina foton, som ligger i olika lådor och mappar, tänk att få dem sorterade, så de kan visas.

En kär plats är museet, där finns så många fina gamla föremål, som har så mycket att berätta. Kan vi öppna museet några dagar i veckan under våren, sommaren? Det är många som inte vet att vi har ett så fint museum och nu är det väl ett av de få som finns i kommunen.

Att ordna visningar i museet, bjuda på kaffe med hembakat bröd, skulle nog göra hembygds-

gården mer levande och trivsamt? Alla som vill, kan och har tid att ägna lite tid åt hembygdsföreningen är välkomna.

Årets roligaste var när vi gjorde utställningen *”Folkskolan 175 år”*. Så mycket nostalgi och så roligt

det var att höra besökarna känna igen sig själva eller någon släkting eller vän på de många

skolfotona. Höjdpunkten var när 37 elever från åk 3 i Stallarholmsskolan kom på besök, men detta kan ni läsa mera om längre fram i denna skrift.

Margareta Borg
Ordförande

Kom ihåg att ge oss din e-postadress!

Du får snabbt aktuell information från oss samtidigt som vi sparar porto!

Året som gått

Det nya året 2017 inleddes med 10 grader varmt och sol, men det varade inte så länge för snart tog kylan vid och temperaturen gick ner till minus 20. I mitten på månaden blev det storm.

Den 19 januari var en sorgens dag. Monica Erlandsson, denna glada, vackra, noggranna, fina kvinna, som gjort så mycket för hembygdsföreningen hade under natten somnat in för gott. Saken och sorgen känns så stor när vi mister ytterligare en kär medlem i vår förening.

Den 24 januari fick hembygdsföreningen besöka Sundby Lada och Strängnäs museums samlingar av gamla föremål. Läns museet i Nyköping hade tagit vad de tyckte var värt att bevara sedan fick kommunen välja och så var det hembygdsföreningens tur att ta det som kunde vara intressant för oss. Ylva Tigerhielm, Sven G Nilsson, Olle Strömkvist och jag var där och letade efter föremål som hade någon anknytning till Stallarholmen eller på annat sätt kunde vara intressanta. Vi valde ut en Koralbok till skolorgeln, skolplanscher och en mätstock.

I övrigt var det inget som passade in hos oss. Föremålen skulle hämtas vi ett senare tillfälle.

Så går vi in i *februari* och årets första hembygdsträff den 18:e. Det kom 70 personer. Ett mycket uppskattat möte med Doktor Magnus Eriksson som

Doktor Eriksson

berättade engagerat om sin tid som distriktsläkare i bland annat Mariefred. Det blev frågestund och intressanta berättelser om möten som Magnus varit med om under sina 50 år som läkare.

För den som inte märker sådant, kan vi berätta att det sattes upp nya gardiner i stora salen. De gamla hade gjort sitt efter åtta år och nu blev det

Årsmötet 2017: Presidiet med sekreterare, kassör och ordförande. Gunnar Hellding och Lennart Roos underhöll.

betydligt ljusare och fint till årsmötet som hölls *den 11 mars*. Det kom 30 personer och Lennart Roos och Gunnar Hellding underhöll. Styrelsen fick ansvarsfrihet och omvaldes till nästa verksamhetsår.

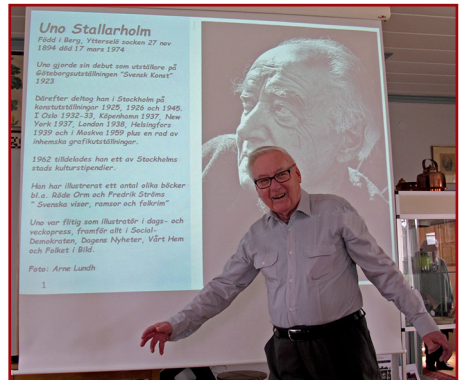
Under *mars* funderades det mycket på om det skulle gå att återställa stora salens pärlspontspanel. Vi tog in offerter och funderade och planerade, men tyvärr så skulle kostnaderna bli allt för stora. Vi får avvakta.

Den 6 april hade Strängnäs kretsens årsmöte på Hembygds-

gården. Strängnäs kretsen är en sammanslutning av alla nio hembygdsföreningar som finns i kommunen. Under 2016 har Stallarholmen varit värd för kretsen och nu den 6 april så överlämnades ordförandeskapet till Länna. Det hade tidigare beslutats att en ny gemensam informationsfolder skulle tryckas. Stallarholmen fick som ett sista uppdrag att färdigställa foldern.

Vitvarors livslängd är svår att förutsäga. Hembygds gårdens kylskåp hade bestämt sig för att lägga av. Så det var bara att åka och köpa ett nytt. Nu blev det en kombinerad kyl/frys för 4 690 kr inkl. transport.

I mitten av *april* började vi hänga så många bilder av Uno Stallarholm som vi fick plats med. Hembygdsföreningen har under åren samlat en hel del av hans bilder och nu förbereddes

en utställning inför lördagens föredrag. Sven G Nilsson höll ett mycket intressant föredrag om Uno Stallarholms liv och konstnärskap för 60 personer och det var den 22 april.

Vår duktiga ”Bygdebands”-redaktör Bertil Lindh, som inte bara sjunger vackra visor om Stallarholmen hade nu fotograferat lite olika motiv från Stallarholmen och låtit göra vykort. Bertil skänkte upplagan till Hembygdsföreningen för försäljning. Vi tackar Bertil.

Den 26 april fick hembygdsgården besök av 20 personer från föreningen Culmen i Strängnäs. Under kaffestunden var det bildvisning och Sven G Nilsson berättade om Stallarholmen med omnejd. Mycket uppskattat.

Nu ska vi lära oss om Facebook och Swish. Hembygdsförbundet ordnade en informationskväll i Sparreholm *den 4 maj*. Ylva Tigerhielm och Margareta Borg var med på mötet för att lära sig det nya med sociala medier. Det gäller att hänga med!

Hembygdsföreningen hade beslutat att inte vara med på Kulturdagen *den 20 maj* i Strängnäs, men vi bidrog med lite glans genom att låna ut två

vackra klänningar till två damer från Mälsåkers Framtid. De hade inga tidstypiska klänningar, men det fanns på hembygdsgården. Det är bra att ha ett litet förråd från tidigare tillställningar.

I stället för kulturdagen besökte hembygdsföreningen Östa B&B som ligger vackert ovan-

Gary Johansson berättar om gården.

för Stallarholmens samhälle. De nuvarande ägarna Lilian och Gary Johansson har låtit den gamla gården genomgå en totalrenovering och så fint allt blev. Det var en mycket intressant och trevlig eftermiddag. Vi tackar för gästfriheten.

Juni och midsommarplanering. Kransarna bands enligt tradition hemma hos Alicija och Roffe. Elsie Brattström af Forselles och Christina Elander hade plockat massor av blommor. Roffe hade rövat skogen på ekblad. Blommor och blad fyllde upp de stora ringarna och som vanligt blev kransarna mycket vackra.

Den 23 juni, Midsommarafton började med sedvanlig hämtning av stängen och lövruskor, därefter härligt förmid-

dagskaffe med minst sju sorters kakor hemma hos Ingegerd och Ingemar Andersson. Lena Scharp Sandegren och Irene Johansson kokade korv och Elsbeth basade i kaféet. Per Sande-

gren och jag såg till att alla bilar, traktorer och andra fordon parkerade på angivna platser. Det kom mycket folk och musiken och lekarna tog fart, det blev som vanligt en härlig stämning. Det är mycket att planera, bära och fixa med tält, el, kaffe, bröd, korv mm innan och under dagen, men när man ser alla gla-

Glada midsommarfirare reser stängen på Mälsåker

da, nöjda och dansande barn och vuxna då är allt väl värt jobbet. Roligt att hembygdsföreningen kan ordna en sån fest!!

Direkt efter midsommar började planeringen för sommarens utställning på hembygdsgården. Eftersom den gamla folkskolan firar 175 år så blev det givet att i den gamla kyrkskolan göra en utställning om folkskolan. I stora salen togs ”pianoinnamätet” bort och istället tillverkades en svart tavla med äkta sudd av natursvamp. Det var Hans Wester och Raoul af Forselles som hjälpte oss att bära, släpa och bygga den nya tavlan. Tack till två jättestarka män. Till utställningen fick vi låna många fina planscher från Stallarholmskolan. Tre gamla bänkar varav den ena där man satt två i samma bänk. Många bidrog med gamla läse- och räkneböcker, pennskrin, bläck och gammal bläckpenna med stålstift. Mitt i salen monterades utställningsskärmar, där varje del av gamla Stallarholmskommuns skolor var represen-

terade med bilder på skolor och klasser.

Den 8 juli öppnades utställningen och var öppen varje dag fram till sommarsöndag **den 23 juli**. Det kom många besökare, många kände igen någon anhörig på bilderna eller hade någon anknytning till det material som vi samlat ihop.

Hembygdsföreningen gjorde i år en satsning på att bjuda in aktörer till en föreställning utanför hembygdsgården. **”Världens bästa Allan”** spelades på Drömfabriken i Gula Industrihuset **den 16 juli** kl 18. Skådespelarna Lukas Stark och KG Malm framförde berättelser och sånger av och om Allan Edwall. Det blev en mycket uppskattad föreställning, en lyckad kväll.

Sommarsöndag med friluftsgudstjänst, kaffe och våfflor, bokförsäljning, loppmarknad och försäljning av olika produkter var som vanligt eller som man säger

”the same procedure as last year”. Men vi hade en nyhet. Torlunda gille som uppvisningsdansade lite olika kadriljer och pardanser. Deltagarna hade vackra folkdräkter och kom från olika folkdanslag. Programmet som de tränat in framfördes på gräsmattan till inspelad musik på cd-spelare.

Torlunda gille

Under sommaren beslutade styrelsen att årets båtutflykt skulle gå till Enköping **den 27 augusti**. Sven G Nilsson tog en tur till Enköping i förväg och besökte turistinformationen och hämtade kartor som han delade ut på båten. Dessutom berättade

Enköpings kanal
Foto: Sven G Nilsson

han livfullt om Enköpings bakgrund, kända personer och om den svenska uppfinningen skiftnyckeln som under många år tillverkades på Bahco i nämnda stad. En trevlig resa i strålande väder.

Eftersom vi hade en skolställning bjöd vi in Stallarholms skolans elever till ett besök.

Den 7 september kom tredje-klassarna. De vandrade utefter Mälaren från Najudden till hembygdsgården. (Se separat artikel)

Aktiviteten i **september** blev ett besök på Teknikens Hus i Strängnäs. Ett fantastiskt samlande av alla möjliga och omöjliga prylar allt från gamla tandläkarinstrument till utrustning för stridspiloter och däremellan leksaker, radioapparater, kameror mm mm. Lars Adebring berättade medryckande och sva-

rade på alla våra frågor. Besöket var **den 16 september** och vi var 21 personer.

19 september bjöd Strängnäs kulturnämnd in alla föreningar för att informera om ansökan om kulturbidrag från kommunen. Ylva Tigerhielm och under-teknad var där. Ansökan ska vara kommunen tillhanda före den 1 november och vi lämnade över ärendet till vår kassör Margareta Essén.

De karaktäristiska tegelhusen vid Mälsåker har alltid lockat till tankar och funderingar, varför blev dessa så likartade hus byggda? **Den 14 oktober** kom Jan Isaksson, som har gjort

Jan Isaksson, till höger, fick svara på många frågor

efterforskningar om husen till hembygdsgården och berättade. Jan höll ett fantastiskt intressant föredrag om husen och dess tillblivelse under början av 1900-talet då Åke Sjögren var

ägare till Mälsåker. Jan har givit ut en skrift om husen. Skriften finns att köpa på Mälsåker.

I slutet av **oktober** började vi höststädning av hembygdsgården och den 20:e kom Vips städfirma och städade, sopade bort spindelväv och döda flugor, såptvättade golv och trappor. Det blev så fint och luktade så fräscht.

Höstmöte för kretsen hölls av Länna hembygdsförening i Länna sockenstuga **den 9 november**. Ylva och Gunilla Wikne representerade Stallarholmen

Ordförande i biodlarföreningen i Södermanland Hanne Uddling kom **den 11 november** och berättade medryckande om vårt allra bästa husdjur Biet. Om inte det lilla biet flyger runt och pollinerar våra växter så får vi ingen mat,

lite generaliserat men de har en otrolig betydelse i våra liv, vilket

Hanne framförde så att vi aldrig glömmer.

Som alla vet så har vår hembygd väldigt många runstenar och dessa måste vårdas. Lena

Scharp Sandegren har tagit kontakt med länsstyrelsen och dessutom undersökt alla stenar och kontaktat personer som är intresserade av att hjälpa till att sköta om stenarna, så kallade *runstensfaddrar*. *Den 15 november* bjöd vi in alla som visat intresse till en informationskväll på hembygdsgården. Det kom 20 personer som vi bjöd på soppa och bildvisning av alla runstenar, samt delade ut informationsmaterial. Se separat text.

Södermanlands länsförbund höll höstmöte den 18 november, men vi var inte representerade. Däremot så åkte Bertil Lindh och undertecknad på ett seminarium *den 21 november* i Eskilstuna. Det var Södermanlands hembygdsförbund som inbjudit till detta seminarium i digital arkivering. Ja det gäller att veta hur vi ska kunna bevara alla foton och gamla handlingar för framtiden.

Daniel Fjällström arkivarie på kommunen tog kontakt i slutet av månaden och frågade om

Stallarholmens Hembygdsförening skulle vara intresserad av att ta över en fotoutställning som den kända Stallarholms fotografen Martin Söderholm gjort. *Den 28 november* åkte Bertil Lindh, Rolf Sundman och jag till Sundby Lada, och det fanns ingen tvekan att vi skulle ta emot denna bildskatt. Alla bilder är monterade och namngivna så efter helgerna skall vi studera materialet och under 2018 kan det bli en fin utställning.

Nu närmar sig julen och *den 9 december* bjuder vi in till Grötaföreläsning. Elsbeth, Kurre, Erik, Inga och Gun dukade fint, handlade allt och kokade gröten. Allt blev så bra! Ulla Wester spelade piano och sjöng tillsammans

Stort tack till köksgänget och Kersti, Clara och Ulla som underhöll

med Clara Wester många vackra julsånger medan Kersti Olin ackompanjerade på gitarr.

Årets sista engagemang, som har blivit till en tradition, är medverkan i Vikingvallens julmarknad. I år *den 16 december*. Hembygdsföreningen sålde hembygds litteratur, vykort och medlemskap. Även om vi inte säljer så mycket är det trevligt att träffa alla trevliga människor prata bort en stund och visa att

vi finns på hembygdsgården.

Vi önskar Er alla ett Gott Nytt År 2018.

Margareta Borg

Försäljning på julmarknaden

FÖP

(Fördjupning av översiktsplanen Stallarholmen)

I september 2017 beslöt Samhällsbyggnadsnämnden att skicka ut förslaget till FÖP (fördjupad översiktsplan för Stallarholmen) tillsammans med en miljökonsekvensbeskrivning för samråd. Således har förslaget funnits tillgängligt under hösten 2017 för synpunkter från kommuninnevånare.

Vad är en Översiktsplan? Det vet väl alla som är kommunalt uppdaterade och samhällsmedvetna. Men vi är kanske några i periferin som hört benämningen men ändå inte satt oss in i vad den innehåller.

Varje kommun skall enligt PBL (plan- och bygglagen) samt

miljöbalken kunna redovisa en Översiktsplan som siktar 20–30 år framåt. Kommunstyrelsen i Strängnäs antog en ny Översiktsplan 2014 med riktning fram till år 2040. Man ansåg då att ÖP från 2002 var inaktuell. En Översiktsplan skall beaktas i alla ärenden som berör framtida mark- och vattenanvändning inom kommunen samt byggnadsärenden.

Tillbaka till Stallarholmen där det nu handlar om den Fördjupade Översiktsplanen. Avgränsning FÖP Stallarholmen är ett planområde som inrymmer Stallarholmens tätort och cirka tre kilometers radie runtom. Norr

om tätorten går gränsen strax söder om Åsa gravfält och norr om Ytterselö kyrka. I söder är avgränsningen i höjd med Gesta och Toresunds kyrka.

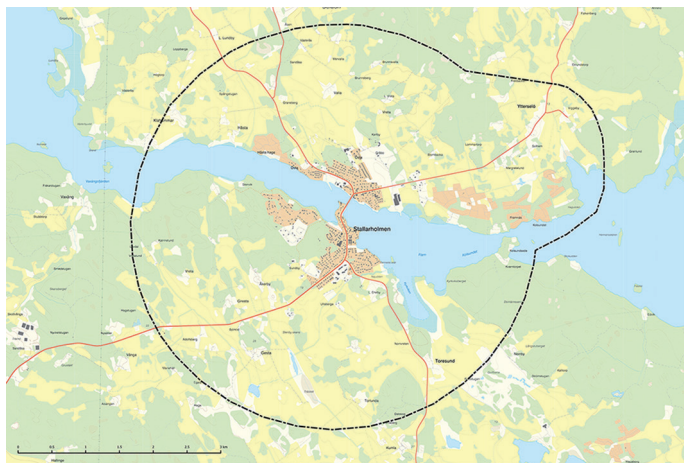
Vid planering av framtida tomtmark att bygga hus på

har man många olika kriterier att väga in. Främst kan nämnas kulturhistoriska lämningar med gravfält men också Natura 2000-områden som ligger i gränslandet samt områden med utökat strandskydd.

För stora delar av Stallarholmens tätort finns idag gällande detaljplaner, vilka producerades på 2010-talet men ännu enbart delvis genomförda. Således finns byggrätter för cirka 400 hushåll tillgängliga för bebyggande.

Kommunen äger relativt lite mark i Stallarholmen och större delen av de områden som föreslås för nya bostäder ligger på privat mark.

Beträffande trafik och övrig infrastruktur som är en viktig del i denna kommun del som ligger avsides från allfartsväg. Det

Området som översiktsplanen omfattar. Källa: Strängnäs kommun

som är högaktuellt är utbyggnaden av fiber vilket berör alla boende i Stallarholmen med omnejd. När utbyggnaden är avslutad har alla samma möjligheter till nätuppkoppling vilket inte har varit fallet hittills.

Under årets första månader, 2018, är handläggare på kommunen sysselsatta med att göra ändringar efter inkomna önskemål (kanske). Därefter under sensvåren skickas förslaget åter ut för att invånarna skall få möjlighet att se vilka ändringar eller justeringar som gjorts. Innan planen slutligen klubbas i kommunfullmäktige skall det passera samhällsbyggnadsnämnden och kommunstyrelsen. Så kanske definitivt beslut kan väntas innan 2018 är till ända.

Ylva Tigerhielm

Skolbesök på hembygdsgården

Den 7 september 2017 fick hembygdsgården besök av klasserna 3A och B från Stallarholmsskolan. Eleverna promenerade från skolan tillsammans med sina lärare, Ami Colldén och Christine Herre.

Efter en liten presentation delades barnen upp i tre grupper för att gå runt till våra tre olika stationer, museet, vävstugan och skolsalen. Här fick de information och kunde ställa frågor. Efter en kvart på varje ställe bytte grupperna.

I museet möttes barnen av Kurt Warging som visade upp delar av den stora samlingen med spännande föremål som finns samlade där. Speciellt intressant var det till exempel att själv få prova att mala sädeskorn till mjöl med hjälp av den gamla stenkvarnen som dras för hand. Många frågor ställdes,

intresset och nyfikenheten om vad som fanns var stort.

Christina Lindé tog emot gästerna i vävstugan. Där fick de bland annat se hur en vävstol fungerar och hur man kardar ull som sedan spinns till garn. Eleverna frågade mycket och var intresserade av det som fanns där och hur man använde de olika redskapen.

I stora salen på övervåningen fanns det ett litet klassrum med ”gamla” bänkar. Klassrummet hade iordningställts med anledning av att folkskolan fyllde 175 år 2017.

Barnen tyckte att de sammansatta bänkarna med lock var jättefina och ville ha likadana i skolan. ”Fröken” Margareta Borg berättade hur det var att gå i skolan förr i tiden och visade läro- och skrivböcker från sin skoltid på 50-talet. Planscher

som lånats från skolans förråd hängde på väggarna och vid svarta tavlan hängde en rotting. Lena visade hur man använde bläckpenna och läskpapper. Barnen fick också veta att man gick till skolan också på lördagar och att man i vissa skolor fick ha med sig mat hemifrån, det fanns inte alltid en skolmatsal.

Besöket avslutades med varmkorv och festis, serverat av Elsbeth Warging, ett mycket uppskattat inslag.

Vi tackade alla trevliga och artiga barn och lärarna för besöket och önskade dem välkomna tillbaka och då kanske tillsam-

mans med sina föräldrar och syskon.

På vägen tillbaka till skolan passade man på att ha en naturkunskapslektion i det fria.

Som tack för besöket ritade barnen teckningar som senare överlämnades till hembygdsgårdens styrelse. Teckningarna finns att se i hembygdsgården.

Det finns en idé om att barnen i klass tre ska besöka hembygdsgården som ett stående inslag i schemat. Vi får diskutera det med skolledningen inför nästa år.

Lena Scharp Sandegren

Kometen

Vi står på stugans altan och ser på Hyakutakes komet. Det är söndagen den 24 mars 1996 och den syns som en förlängning av Karlavagnens fimmelstång. Den fanns i närheten av Arcturus i går kväll och har sedan dess färdats hela 345 600 mil eftersom dess hastighet är fyra mil i sekunden. – Måste vara fel, säger Margareta, jag tittrade på den för en timme sedan, den har inte rört sig ur fläcken!

Kometen ser ut som om man hade lagt en lysande ficklampa under snön, skenet är lite dif-

fust, svansen är ett långt och rakt ljusstråk, inte koniskt som man brukar rita en kometsvans.

Det är stjärnklart och kallt och efter dagens solvärme drar isen ihop sig i kylan, det mullrar dovt när sprickorna löper från strand till strand. När isen är så tjock som nu, cirka 60 cm, låter den som en bastrumma: *boff, tjoff*. Tidigare under vintern, när isen är tunnare, är tonen högre: *spiijonng, piiafff*.

Bilen står på isen vid vår brygga och vi har det tillfälligtvis lika bekvämt med trans-

porten som andra fritidstorp-
re fast vi har stugan på en ö. När
isen inte längre mullrar vid kyla
är det dags att ta det försiktigt.
Porös is mullrar inte, den väser

när man går på den, vilket man
bör undvika om man vill vara
med nästa gång Hyakutake pas-
serar, om 15 000 år.

Sture Appelblom

Läsåret 1940/41 i Ulriksbergs skola i Toresunds socken

Jag Ewa Ekström, född Kumlin
den 28 maj 1933, gick mitt för-
sta skolår i denna lilla skola. Se
bild.

Vi mamma Elin och pappa
Hilmer bodde då i Kumla Mel-
langård, första huset till höger
på vägen ner mot Torlunda. Pap-
pa arbetade på Sundby Tegel-
bruk, mamma var hemmafru,
som det hette på den tiden. Sko-
lan låg cirka två kilometer åt
Mariefredshållet.

Jag hade fått ryggsäck,
skolväska, pennor, penn-
fodral, pennväsare och
kautschuck. Minns hur
jag satt och donade och
beundrade dessa saker.
Tyvärr kommer jag inte
ihåg så mycket av lek-
tionerna, mer än att vi
tragglade bokstäver samt
försökte lära oss läsa och
räkna. Mor är rar osv. Jag
kommer ihåg att vi satt
i kapprummet på sko-

lan och åt vår medhavda mat-
säck och jag kan än känna hur
gott det var med ostsmörgås och
en flaska mjölk. Ibland kanske
vi inte hade någon ost hemma
och då kunde mamma ha lagt
på några skivor inlagda rödbet-
tor. En flicka vid namn Marian-
ne Frölund från Granskogen var
min bänskamrat och vän. Vi var
ganska tillbakadragna och rädda
för att göra bort oss. Jag minns

Ulriksbergs skola 2:1, Toresund.

Arne Lunde 1978-05-18

AJ/57023-2

Ulriksbergs skola från gårdssidan.

en pojke som inte vågade fråga om han fick gå på ”dasset”. Följden blev att han kissade på sej. En del av barnen skrattade, men Marianne och jag vågade knappt andas.

Jag hade för det mesta sällskap till skolan med en äldre flicka som hette Elvy Lundin, hon bodde med sin familj i Torlunda. Vi var strängt tillsagda av våra föräldrar att gå hela vägen till skolan och inte åka med om någon i bil kom förbi och chauffören erbjöd skjuts. Vid den tiden hade en flicka blivit mördad och det pratades om detta som ”Gerd-mordet”. Mördaren hette Möller, sa man och antagligen hade hon blivit inlrad i en bil.

En regnig dag kom en lastbil, stannade och erbjöd oss skjuts. Elvy klev in i bilen men jag sprang då över åkrarna hela återstående sträckan till skolan. När jag kom fram stod alla barnen och skrattade, mina stövlar hade blivit tunga, fulla med stora jordkockor. De skrek och skrattade, varför åkte du inte med Elvys morbror i stället för att springa över åkrarna. Jag visste inte att det var Otilias man som hade lastbilsåkeri. Så fick jag heta ”stöveln”.

Skolåret gick och min mam-

ma blev sjuk i (blodförgiftning) och dog i slutet av maj. Hon begravdes dagen före min första examen. Den dagen var mina klasskamrater ute och plockade blommor som de klädde skol-salen med, det skulle vara fint till nästa dag då det var examen och avslutning på skolåret. Men jag var på begravning och fick kasta ner en bukett liljekonvaljer i mammas grav. Pappa stod bredvid och tryckte mej på axeln, så jag förstod att jag skulle niga. Jag hade en svart/vit mönstrad klänning och på den en trenchcoat och ett stort svart band om vänster ärm. Klänningen hade tant Elin sytt. Hon var vaktmästare på skolan och bodde i en liten lägenhet på skolvinden.

Jag kommer inte ihåg om jag var med på examensdagen i skolan. Antagligen inte. Vi hade mycket gäster på begravningen, alla pappas syskon hade kommit från Stockholm och många av dem hade bäddar på golvet i rummet och pottan var med, i vit emalj med blå kant stod den bredvid kakelugnen.

Jag har inget skolkort från Ulriksberg skola.

*Mariefred i juni 2017
Ewa (Kumlin) Ekström*

Runstensinventering sommaren 2017

För cirka tio år sedan gjordes en inventering av samtliga runstenar i Toresund, Överselö och Ytterselö. Inventeringen gjordes av Monica Erlandson och Sven G Nilsson. De utförde ett mycket gediget och kunigt arbete och vi kan se en del av resultatet på väggen i hallen på hembygdsgården, där hänger fotografierna med information om stenarna för oss alla att studera.

Ansvar för runstenarna låg då hos Riksantikvarieämbetet

men har nyligen flyttats till Länsstyrelsen. Ansvarig för runstenar är Per Gustavsson.

Under våren och sommaren 2017 gjorde vi, Per Sandegren och Lena Scharp Sandegren, en ny inventering. Det anses lagom att se till runstenarna vart tionde år ungefär, för att se om något behöver åtgärdas.

Vi följde Monicas och Sven G:s kartläggning och beskrivning av stenarna och hittade alla. Till hjälp hade jag också en inventering från 1950-talet som

Runstenen vid Nybble. Foto: Sven G Nilsson

min faster gjort, också den med fotografier och text.

Det finns två runstenar och en häll i Toresund, tolv run- och bildstenar på Ytterselö samt tolv run- och bildstenar på Överselö.

Vi fotograferade dem alla och beskrev i vilket skick stenarna var. En hel del bedömde vi skulle behöva rengöras. Vi noterade också att flera av skyltarna vid stenarna behövde bytas ut, de gick inte att läsa eller saknades helt. Några var felplacerade.

Nästa steg var att se till att alla stenar fick en faddervärd. Några av dem som var faddrar för tio år sedan fortsätter att vara det, andra har tagit över där det fattades. Som det ser ut nu så har varje sten en fadder, vilket vi i hembygdsföreningen verkligen uppskattar.

Den 15 november träffade vi de runstensfaddrar som hade möjlighet att komma till hem-

bygdsgården och informerade bland annat om vad det innebär att vara fadder. Samtliga närvarande fick skriftlig information om våra run- och bildstenar samt skötselråd. De som inte kunde komma fick samma information per post. Det diskuterades en hel del under mötet och Sven G visade och berättade hur en professionell rengöring och reovering av en runsten kan gå till.

Fortsatta planer är att bjuda in Per Gustavsson från Länsstyrelsen på en liten runstensvandring i vår. Han är tillfrågad och vill gärna komma, det gäller bara att hitta tillfälle! Från Länsstyrelsen har vi också fått ett antal ”run-ID” där man lätt kan tyda en runskrift, det är ett kort som är lika stort som vanliga ID-kort. (Se sid 11).

Lena Scharp Sandegren

Efterlysning!!

Vem ville önska hembygdsföreningen en trevlig helg genom att skänka dessa nästan antika flaskor med förhoppningsvis gott innehåll

Stallarholmens tegelbrukshistoria

Denna artikel är en introduktion till sommarens utställning på hembygdsgården

Stallarholmens historia är nästan synonym med de många tegelbrukens historia.

När Gustaf Soop byggde Mälsåker på 1600-talet fanns där två tegelbruk som levererade mer än 100 000 tegel per år. 1679 fanns vid Algö två tegelslagare och fem tegelslagardrängar som slog 100 000 tegel om året. År 1760 lämnade landshövdingen i Nyköping rapport till Riksdagen om sitt län och bland de tio större tegelbruk han nämnde fanns tre stycken från vår bygd, nämligen *Janslunda* (36 000 murtegel/år) *Mälsåker* (50 000) och *Äleby* (150 000). Det fanns även tegelproduktion på Tynnelsö.

På den tiden hade ju industrialismen ännu inte haft sin början och de ”tegelbruk” som då fanns var anpassade till det behov som fanns på orten eller om man så vill, till för att försörja det egna bygget med tegel.

Vid 1800-talets mitt började industrialismen ta fart på allvar och landsbygdens folk började flytta in till städerna, i vår trakt betydde det flytt till Stockholm. Det behövdes nybyggnation för att förse industrin med

fabriksbyggnader och arbetarna med bostäder. Detta innebar att tegelbrukens höjdpunkt låg vid sekelskiftet 1800/1900. Då fanns cirka 500 tegelbruk i Sverige många av dem runt Mälaren.

”År 1916 fanns i Sverige 500 tegelbruk, som tillverkade 310 miljoner murtegel, 37 miljoner taktegel, 35 miljoner täckdikningsrör samt 50 miljoner eldfast tegel till ett sammanlagt saluvärde av 15 miljoner kronor. Om man tänker sig ett järnvägståg rymmande ett års svensk produktion skulle detta tåg bestå av 120 000 järnvägsvagnar och uppställt på statsbanan räcka från Malmö till Sundsvall och 3 000 lokomotiv skulle erfordras för att draga lasten”.

På 1880-talet grundades tegelbruken på Sundby, Valla, Näsby, Tuna och Östa. Tuna och Östa blev inte så gamla. Redan vid 1880-talets slut var deras aktiva era över.

Tuna Tegelbruk 1884–1890, låg på Tuna mellangård i närheten av Mälaren och det lades ner redan efter sex års drift var-

vid fastigheten köptes av familjen Carlsson i Tuna. Möjligen var brukets grundare Eric Lundqvist tvungen att prioritera mellan Tuna och Waksala tegelbruk i Upsala, som han också ägde.

Östa tegelbruk 1880–1890.

Tegelbruket drevs av ingenjören Christian Sjögren i Stockholm. Marken som arrenderades av Sjögren låg något sydost om Stallarholmens centrum på gränsen mellan Östa och Husby dvs ganska nära Husby tegelbruk som grundades 1915.

Sundby tegelbruk 1881–1967.

C G Grandin initierade byggandet av ett tegelbruk och fick hjälp av flera duktiga män, som kom inflyttandes från andra tegelbruk i Mälardalen. Johan Johansson Hjert från Mariefred köpte tegelbruket 1890. Efter bara fem år dog Johan och efter hans död drevs tegelbruket som ett familjeföretag. Den som senare tar över driften är sonen Knut Edvin som bara var 14 år när fadern dog. År 1916 bildas ett aktiebolag med en ny delägare Magnus Lindahl, byggmästare från Stockholm, och hans son Alf som var affärsjurist. Marken på Sundby ägdes fortfarande av Grandin, men 1919–20 köpte aktiebolaget marken av systrarna Grandin.

En ny intressent togs in i företaget, det var köpmannen Gustaf Thornstedt, som blev delägare och VD för Sundby Tegelbruk AB. Familjen Thornstedt behöll bruket ända till nedläggningen 1967 och faktiskt ända till 2001 då fastigheten såldes till Sundby-Tomter AB för bildande av Sundby strands samfällighet och cirka 200 nya villor uppfördes.

Valla tegelbruk 1880–1969

grundades av skepparen Erik Edlund som var född 1819 i Furukulla på Selaön. Edlund hade två skutor, Hildur och Frans Josef, som han fraktade tegel med. Valla drevs i liten skala till 1890 då Edlund sålde 3/8 av Storgården och Valla tegelbruk till kolhandlaren Johan Andersson i Stockholm som sålde vidare till Frans Robert Holmberg år 1892. Vid sekelskiftet byggdes en ny fabrik för att möta efterfrågeökningen av tegel. 1914 köpte AB Mälardalens Tegelbruk Valla för 120 000 kronor. 1969 lades tegelbruket ner och efter en brand vintern 1976 revs byggnaderna. Skorstenen föll med ett brak 1979.

Näsby tegelbruk 1880–1950.

Initiativtagare till bruket torde ha varit Friedrich Wilhelm Werner från Mecklenburg, som ägde

Husby tegelbruk 1936.
Foto Oscar Bladh

Mälsåker under 1870–1893. Bruket bolagiserades under ingenjör Åke Sjögrens tid (1898–1916). År 1902 fördubblades volymen vid Näsby tegelbruk, för att möta behovet av tegel till de nya små ”hemman” som Sjögren initierade (se *”De karaktäristiska tegelhusen vid Mälsåker”* av J Isaksson). Efter Sjögrens tid köptes Näsby av tegelgrossisten Ludvig Gustafson i Stockholm som även kom att äga Husby tegelbruk. Näsby lades ner 1950.

Husby tegelbruk 1915–1978. Åke Sjögren grundade även Husby tegelbruk 1915 och L Gustafson tog över även detta bruk efter Åke Sjögren. Husby var ett av de modernaste tegelbruken i Södermanland. 1921 köpte AB Mälardalens Tegelbruk bruket och 1928 producerade Husby 3,8 miljoner murtegel. Under andra världskriget moderniserades anläggningen. 1978 upphörde verksamheten

och inventarierna flyttades till Haga tegelbruk utanför Enköping.

Början till slutet

1908 grundades byggföretaget Kreuger & Toll som specialiserade sig på att bygga i armerad betong – en ny stark konkurrent till tegelindustrin. Det blev en utmaning för tegelbranschen.

1917 köpte företaget Kreuger & Toll Byggnadsaktiebolag AB Mälardalens Tegelfabriker. 1932 kom Kreugerkraschen och en kraftig recession blev ett faktum och då förändrades möjligheterna till en god utveckling även inom tegelindustrin. På 1960-talets byggboom, det s k miljonprogrammet, premierades materialet armerad betong. Tegelmarknaden sjönk som en sten!

Sammandrag av en berättelse av Bertil Lindh

*Lena Scharp Sandegren, Rolf Sundman, Olle Strömkvist,
Margareta Borg, Margareta Essén, Gunilla Wikne,
Ylva Tigerhielm. Foto Sven G Nilsson.*

Stallarholmens hembygdsförening

Toresunds kyrkskola, 647 91 Mariefred   pg 41 71 07-0 bg 408-1378
stallarholmen.hembygd@gmail.com   www.hembygd.se/stallarholmen

Styrelsen 2017

Ordförande *Margareta Borg*, 0708-54 86 18
borgmargareta@gmail.com

v. ordförande *Rolf Sundman*, 070-745 19 00
rolf.sundman@gmail.com

Kassör *Margareta Essén*, 0708-11 99 72 margareta.essen@telia.com

Sekreterare *Ylva Tigerhielm*, 070-495 25 45 ylvatiger@gmail.com

Ledamöter

Lena Scharp Sandegren, 070-274 56 67 peromagdalena@gmail.com

Olle Strömkvist, 070-268 52 57 olle.stromkvist@telia.com

Gunilla Wikne, 070-652 14 63 gunilla.wikne@gmail.com

Revisorer

Lars Ödman, 070-538 12 30

Margareta Grevesmühl, 072-239 87 30

Redaktionskommitté: *Hembygdsföreningens styrelse*

Grafisk form: *Irene Johansson*, mediatorpet

Foto där inget annat anges *Margareta Borg, Rolf Sundman*

Omslag i separat dokument